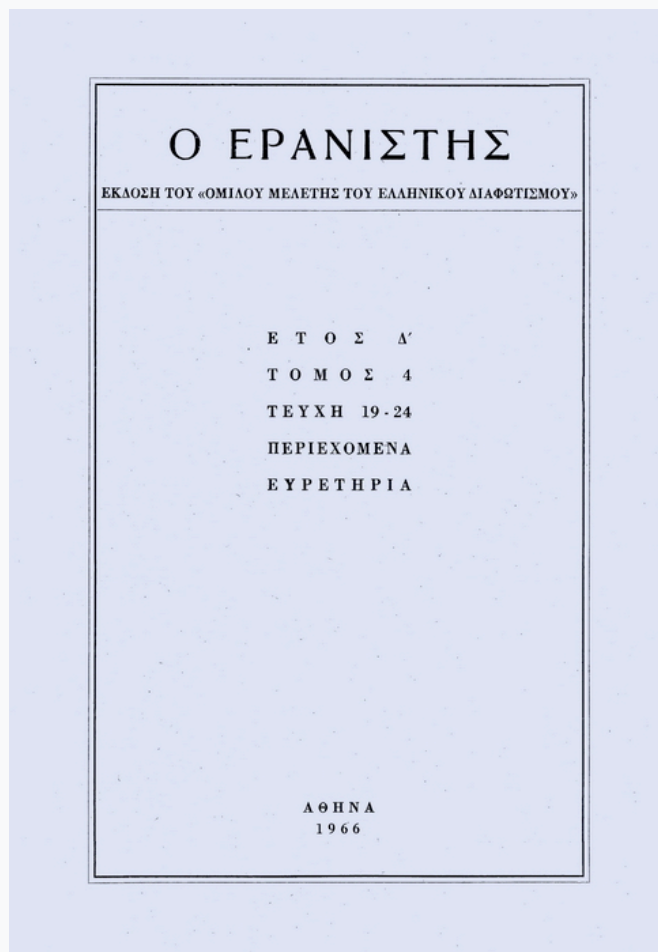

The Gleaner

Vol 4 (1966)

Δ. Φιλιππίδης: Αλληλογραφία 1794-1819

Αικατερίνη Κουμαριανού

doi: [10.12681/er.10524](https://doi.org/10.12681/er.10524)

Copyright © 2016, Αικατερίνη Κουμαριανού

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Κουμαριανού Α. (2016). Δ. Φιλιππίδης: Αλληλογραφία 1794-1819. *The Gleaner*, 4, 230–232.
<https://doi.org/10.12681/er.10524>

Τ Α Χ Ρ Ο Ν Ι Κ Α

Α. ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ: ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ 1794-1819

Ἀφοῦ τείνει πιά νά επικρατήσῃ ὡς κανόνας οἱ συνεργάτες τοῦ ΟΜΕΔ νά παρουσιάζουν οἱ ἴδιοι τὰ δημοσιεύματά τους, δὲν μπορῶ παρὰ νά τὸν δεχθῶ καὶ νά μιλήσω γιὰ τὴν πρόσφατη ἔκδοση τὴν ὁποία ἐπιμελήθηκα στὴ σειρὰ Νέα Ἑλληνικά Κείμενα τοῦ ΟΜΕΔ: γιὰ τὴν Ἀλληλογραφία Δανιὴλ Φιλίππιδη-Barbié du Bocage-Ἀνθιμον Γαζῆ. Στὴν καθιέρωση αὐτῆς τῆς συνήθειας συνετέλεσαν διάφοροι λόγοι, ἓνας ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι ὅτι ἕως τώρα τουλάχιστον τὰ διάφορα δημοσιεύματα παρουσιάζονται σὶν «Ἐρανιστὴ» χωρὶς νά κρίνονται· ἡ παρεμβολὴ τοῦ τρίτου δίνει τὴν χροιά βιβλιοκρισίας ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει ἡ θέληση νά ἀποφεύγεται ὁ σχολιασμός. Ἀντισταθμίζεται ὅμως ἡ ἀπουσία κρίσεων, πὸν ἐνδεχόμενα θὰ συντελοῦσαν σὲ προαγωγή τῶν θεμάτων, ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἐκδότης, παρουσιάζοντας ὁ ἴδιος τὴν ἐργασία του, ἔχει τὴν δυνατὸτητα νά μιλήσῃ διεξοδικὰ γιὰ τὴν μέθοδό του, γιὰ τὶς δυσκολίες ὅσες ἀντιμετώπισε στὴ διάρκεια τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ ὑλικοῦ του, γιὰ τὸν τρόπο ἢ τοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους τὶς ξεπέρασε κ.ο.κ.

Στὸ Προλογικὸ Σημείωμα τῆς Ἀλληλογραφίας ἀναφέρομαι στὰ προβλήματα πὸν προέκυψαν ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν χειρογράφων καὶ στὶς λύσεις τὶς ὁποῖες ἐθεώρησα πὸν πρόσφορες γιὰ τὴν παρουσίαση τοῦ ὑλικοῦ, ὥστε δὲν χρειάζεται νά ἐπανέλθω. Θὰ ἤθελα μόνον νά προσθέσω ὅτι ὁδηγήθηκα στὴν δημοσίευση ὁλόκληρου τοῦ κώδικα, πὸν περιλαμβάνει τὴν ἀλληλογραφία τοῦ Δανιὴλ Φιλίππιδη μὲ τὸν Barbié du Bocage, ἓναν ἀριθμὸ ἐπιστολῶν Ἀνθιμον Γαζῆ-Barbié du Bocage καὶ μερικὲς ἐπιστολὲς ἀκόμη, γιὰ τὴν ἐθεώρησα ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς τυπικοὺς φιλολογικοὺς κανόνες πὸν ἐπιβάλλουν τὴν ὅσο γίνεται πληρέστερη δημοσίευση τῶν κειμένων ἰδίως ὅταν τὸ περιεχόμενό τους ἀπὸ τὴν φύση του δὲν πρέπει νά ἀπομονώνεται καὶ νά διασπᾶται, καὶ ἄλλοι ἐξίσου βάσιμοι λόγοι συνηγοροῦσαν γιὰ νά δημοσιευθοῦν ὅλες οἱ ἐπιστολὲς τοῦ κώδικα: γιὰ τὴν καθὼς διευρύνεται ὁ κύκλος τῶν ἀνθρώπων πὸν ἀλληλογραφοῦν καὶ διευρύνεται ἀντίστοιχα ὁ κύκλος τῶν ἀνθρώπων πὸν ἀναφέρονται μέσα στὴν ἀλληλογραφία, καθὼς μεγαλώνει καὶ πλουτίζεται ὁ κύκλος τῶν θεμάτων πὸν θίγονται σ'αὐτὴν, αὐξάνονται καὶ σταθεροποιοῦνται οἱ γνώσεις μας γιὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὴν ἐποχὴ καὶ μάλιστα μέσα ἀπὸ κείμενα στὰ ὁποῖα

κυριαρχεῖ τὸ προσωπικὸ στοιχεῖο. Τὸν ἴδιο σκοπὸ ἐξυπηρέτησε καὶ ἡ παρουσίαση μιᾶς σειρᾶς ἀπὸ δημοσιεύματα τοῦ γαλλικοῦ περιοδικοῦ τύπου, σύγχρονα τῆς ἀλληλογραφίας, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται ἅμεσα ἢ ἔμμεσα στὰ πρόσωπα τῆς ἀλληλογραφίας καὶ σὲ θέματα τῆς νεοελληνικῆς παιδείας : τὸ φαινόμενο τῶν πνευματικῶν ἀνταλλαγῶν ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες λογίους καὶ στοὺς ξένους συναδέλφους τους φωτίζεται καλὰ μέσα ἀπὸ αὐτὰ τὰ κείμενα.

Στὴν παρουσίαση τῶν ἐπιστολικῶν κειμένων ἀκολούθησα τὴ χρονολογικὴ τάξη. Ξαναφέρα λοιπὸν σὲ ἐνιαία χρονολογικὴ σειρὰ τὶς ἐπιστολὲς τὶς ὁποῖες ὁ *Emile Legrand*, κάτοχος τοῦ κώδικα, τὶς εἶχε κατατάξει καὶ συσταχώσει σὲ δύο χωριστὲς ἐνότητες σύμφωνα μὲ τοὺς ἀλληλογράφους : ἐπιστολὲς *Δανιὴλ Φιλιππίδη - Barbié du Bocage* καὶ ἐπιστολὲς *Ἀνθιμου Γαζῆ - Barbié du Bocage*. Οἱ ἴδιοι λόγοι γιὰ τοὺς ὁποίους προκρίθηκε ἡ χρονολογικὴ παρουσίαση τῶν ἐπιστολῶν τοῦ *Κοραῆ* ἴσχυσαν καὶ γιὰ τὴν νέα ἔκδοσι (βλ. «Ὁ Ἑθναριστής», 1964, τχ. 12, σ. 285). Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ παρακολουθοῦμε καλύτερά τὰ παράλληλα φαινόμενα καὶ γεγονότα· οἱ διασταυρώσεις, τόσο ἀπαραίτητες στὴν ἐργασία μας γίνονται σχεδὸν αὐτόματα καὶ ἀξιοποιοῦνται σωστὰ τὰ στοιχεῖα πού σὲ μιὰν ἄλλη κατάταξη θὰ κινδύνευαν νὰ περάσουν ἀπαρατήρητα καὶ νὰ μείνουν ἀχρησιμοποίητα.

Ὅρισμένες σύντομες ἐπιστολές, μικρὰ σημειώματα κλπ., γραμμένα κάποτε καὶ ἀπὸ τρίτους στὰ πανωγράμματα τῶν ἐπιστολῶν, ἐπῆραν τὴ θέσιν τους ἀνάλογα μὲ τοὺς ἀποστολεῖς-ἀποδέκτες ἢ τὸ περιεχόμενό τους μέσα στὸ σῶμα τῆς ἀλληλογραφίας, συχνὰ καὶ μὲ χωριστὴ ἀρίθμηση.

Σὲ μερικὲς περιπτώσεις ὑπῆρξαν ἴσα ἐπιστολῶν· ἐδημοσιεύθηκαν αὐτούσια ἐφόσον παρουσίαζαν διαφορὲς ἔστω καὶ ἀσήμαντες.

Οἱ ἐπιστολὲς προέρχονται ἀπὸ τὸ προσωπικὸ ἀρχεῖο τοῦ *Barbié du Bocage*, τὸ ὁποῖο βρίσκεται στὸ Τμῆμα Χειρογράφων τῆς *Bibliothèque Nationale*. Συνεπῶς τὰ γράμματα τῶν Ἑλλήνων ἀλληλογράφων εἶναι αὐτὰ τὰ ἴδια ὅσα ἔστειλαν σιὸν *Barbié*, ἐνῶ οἱ ἐπιστολὲς τοῦ τελευταίου ἀποτελοῦνται ἀπὸ τὰ σχέδια τὰ ὁποῖα μεθοδικὰ κρατοῦσε γιὰ τὸ ἀρχεῖο του ἕως τὸν Μάρτιο τοῦ 1808 : ὅσο γιὰ τὰ ἐπόμενα χρόνια, γνωρίζουμε τὴν συμμετοχὴ τοῦ *Barbié* στὴν ἀλληλογραφία ἀπὸ τὶς ἰδιόχειρες σημειώσεις του ἐπάνω στὰ ἐπιστολικά κείμενα τῶν Ἑλλήνων φίλων του, σὶς ὁποῖες κατέγραφε τὶς ἡμερομηνίες λήψεων καὶ ἀπαντήσεων τῶν ἐπιστολῶν.

Θυμίζω, πρὶν νὰ κλείσω τὸ σημείωμα τοῦτο, τὶς ἐκδόσεις τὶς ὁποῖες ἐπραγματοποίησε ἕως σήμερα κάτω ἀπὸ τὸν γενικὸ τίτλο «Νέα Ἑλληνικά Κείμενα», ὁ Ὅμιλος Μελέτης τοῦ Ἑλληνικοῦ Διαφωτισμοῦ : Παναγιώτης Κωδρικᾶς, Ἑφημερίδες 1787-1797 (1963)· Ἀδα-

μάντιος Κοραΐς, Ἀλληλογραφία, τ. Α' 1774-1798 (1964), τ. 1809 (1966)· Δανιὴλ Φιλιππίδης - Barbié du Bocage - Ἀλφ. Ζῆς, Ἀλληλογραφία 1794-1819 (1966), καθὼς καὶ τὶς ἐπιστολὲς ποὺ βρίσκονται στὸ στάδιο τῆς προπαρασκευῆς: ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς δύο καὶ ἐνδεχομένως τρεῖς ἀκόμη τόμους μὲ τοὺς ὁποίους ἐλπίζεται νὰ συμπληρωθεῖ ἡ δημοσίευση τῆς κοραϊκῆς ἀλληλογραφίας στὰ προσεχῆ ἔτη, κυκλοφοροῦν προσεχῶς, γιὰ πρώτη φορὰ παρουσιασμένα καὶ συγκεντρωμένα, τὰ Εὐρισκόμενα τοῦ Δημητράκη Καταρτζῆ, τῆς τρίτης σημαντικῆς προσωπικότητος τοῦ ἐλληνικοῦ διαφωτισμοῦ.

Ἀπὸ τὴν παράθεση τῶν τίτλων αὐτῶν γίνεται φανερὸ ὅτι ὁ ΟΜΕΔ δὲν ἔχει συμπεριλάβει στὰ δημοσιεύματά του κείμενα λογοτεχνικά: ἀλληλογραφίες, ἡμερολόγια, δοκίμια ἀποτελέσανε τὸν ἄξονα τῆς ἐκδοτικῆς μέριμνας τῶν συνεργατῶν του. Καὶ τοῦτο γιὰτί ὅ,τι ἐπιδιώκει ὁ ΟΜΕΔ εἶναι ἡ προσκόμιση τῆς ἀνθρώπινης μαρτυρίας πολύτιμη ὅσο καὶ ἀναγκαῖα γιὰ τὴν ἀσφαλέστερη γνώση τῆς Μέσα ἀπὸ τὰ ἡμερολόγια καὶ τὰ ἐπιστολικά κείμενα, χάρις στὸ τῶν πληροφοριῶν τὶς ὁποῖες παρέχουν γιὰ τὴν καθημερινὴ καὶ τὶς ἀσχολίες τῶν ἀτόμων, γιὰ τὶς πνευματικὲς ζητήσεις καὶ τὰ πνευματικὰ ρεύματα, ἔχουμε τὴν δυνατότητα, ἀπαλλαγμένοι μάλιστα ἀπὸ τὴ θάμνη τοῦ «ἰδανισμοῦ καὶ τοῦ ὄνειρου», νὰ προσεγγίσουμε ὁλοένα καὶ μὲ πῦρ ἀυξημένη βεβαιότητα τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων ποὺ συνθέτουν τὴ ζωὴ τῆς ἐποχῆς.

Αἰκατερίνη Κουμαριανοῦ

Σ Χ Ο Λ Ι Α

ΒΕΚΚΑΡΙΑ: ΠΕΡΙ ΑΜΑΡΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΟΙΝΩΝ

Τὸ κλασικὸ κείμενο τοῦ Βεκκαρία «*Dei Delitti e delle Pene*» ἔχει ἀποτελέσει, μέσα στὰ διακόσια χρόνια ποὺ μᾶς χωρίζουν ἀπὸ τὴν πρώτη, ἀνώδυνη δημοσίευσή του (Λιβόρνο 1764), ἀντικείμενο ἐπανεξηγούμενων ἐκδόσεων, μελέτης, σχολιασμοῦ καὶ μεταφράσεων. Τώρα ξαναέρχεται στὴν ἐπιφάνεια χάρις στὴν πρόσφατη σχολιασμένη γαλλικὴ μετάφραση τοῦ καθηγητῆ Franco Venturi, *Beccaria des Delits et des Peines. Introduction par...* Genève, Droz, 1965.

Ὁ σημερινὸς ἐκδότης μιλεῖ στὴν εἰσαγωγὴ του γιὰ τὴ σημασία ποὺ εἶχε τὸ κείμενο τοῦ Βεκκαρία, γιὰ τὴν προσφορά του στὴν δυτικὴ σκέψη καὶ στὸν διαφωτισμό, τὴν ἀπήχυσή του σὲς διάφορες

εὐρωπαϊκὲς περιοχὲς καὶ γιὰ τὶς πρακτικὲς ἐφαρμογὲς τῶν ὁποίων ὑπῆρξε κίνητρο, ὅπως π.χ. στὴν Γαλλία τὸν 18ο αἰῶνα, ὅπου πολλὲς ἀπὸ τὶς μεταρρυθμίσεις στὸν ποινικὸ κώδικα ὀφείλονται στὴν ἀκτινοβολία καὶ στὴν ἐπίδραση τοῦ ἔργου τοῦ Ἰταλοῦ λογίου.

Στὴν ἐλληνικὴ γραμματεία τὸ κείμενο τοῦ Βεκκαρία ἔγινε γνωστὸ ἀπὸ τὶς δύο ἐκδόσεις—1802 καὶ 1823—τῆς μετάφρασης τοῦ Κοραῆ. Πολὺ ἔνωρις ὁ Κοραῆς εἶχε ἐπισημάνει τὴν ἀξία καὶ τὴν χρησιμότητα τοῦ βιβλίου. Περιττὸ ὅσο νὰ σημειωθεῖ ὅτι, στὴν ἀφθονή βιβλιογραφία τὴν ὁποία παραθέτει ὁ κ. F. Venturi, ἡ σχετικὴ ἐλληνικὴ λή δὲν μνημονεύεται: ἄλλῃ μὲν ὅτι ἡ ἐλληνικὴ ἐπιστήμη ἔξαπαράμεινε στὴν περιφέρεια

Α. Κ.

Τὸ τεῦχος αὐτὸ ἐπιμελήθηκε ὁ ἐταῖρος τοῦ Ὁμίλου Ἑμμ. Ν. Φραγκίσκος